

Ključni aspekti koncepta socijalne isključenosti

Farčić, Antonija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:443352>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Antonija Farčić

**KLJUČNI ASPEKTI KONCEPTA SOCIJALNE
ISKLJUČENOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Antonija Farčić

**KLJUČNI ASPEKTI KONCEPTA SOCIJALNE
ISKLUČENOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: Prof. dr. sc. Olja Družić Ljubotina

Zagreb, 2023.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Koncept socijalne isključenosti	2
2.1. <i>Povijesni okvir</i>	2
2.2. <i>Teorijski okvir</i>	4
2.3. <i>Dimenzije socijalne isključenosti</i>	7
2.4. <i>Srodni pojmovi: Siromaštvo i socijalna uključenost</i>	9
3. Pregled podataka za Europsku uniju i Republiku Hrvatsku	10
3.1. <i>Mjerenje socijalne isključenosti</i>	10
3.2. <i>Europska unija</i>	12
3.3. <i>Hrvatska</i>	13
4. Mjere smanjenja socijalne isključenosti u Hrvatskoj	15
4.1. <i>Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine</i>	15
4.2. <i>Akcijski plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021 do 2024</i>	19
5. Povezanost socijalnog rada i socijalne isključenosti	22
6. Zaključak	23
7. Prilozi	24
Literatura:	25

Ključni aspekti koncepta socijalne isključenosti

Sažetak: Socijalna isključenost je višeznačan i višedimenzionalan pojam, te zahvaća veliki broj različitih skupina. Europska unija posvećuje pažnju ovom konceptu kroz svoje dokumente te potiče države na smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti. Na razini unije postavljen je standardizirani mjerni instrument „ARPE indikator“ kojim svaka država jednom godišnje dostavlja izvješće o stanju siromaštva i socijalne isključenosti. Hrvatska u sklopu dokumenta Europa 2030 razvija programe smanjenja siromaštva i socijalne isključenosti za naredni period te do kraja 2027. godine planira smanjiti broj osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti na 17,8%. Cilj ovog rada je objasniti što je socijalna isključenost i prikazati što Republika Hrvatska radi po pitanju smanjenja socijalne isključenosti.

Ključne riječi: socijalna isključenost, dimenzije socijalne isključenosti, AROPE indikator, aktivne mjere smanjenja socijalne isključenosti

Key aspects of the concept of social exclusion

Abstract: Social exclusion is an ambiguous and multi-dimensional term, it affects a large number of various groups. The European union pays attention to this concept through its documents and encourages countries to reduce poverty and social exclusion. AROPE indicator is a standardized measurement instrument in the European union, and with it, every country submits a report on the state of poverty and social exclusion once a year. As part of the Europe 2030 document, Croatia is developing programs to reduce poverty and social exclusion for the upcoming period. The plan is to reduce the number of people at risk of poverty and social exclusion to 17.8% by the end of 2027. This paper aims to explain what social exclusion is and show what the Republic of Croatia is doing to reduce social exclusion

Key words: social exclusion, dimensions of social exclusion, AROPE indicator, social exclusion decrease measures

Izjava o izvornosti

Izjava o izvornosti Ja, Antonija Farčić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Antonija Farčić

Datum: 03.06.2023

1. Uvod

Pojam socijalne isključenosti sve češće je korišten izraz u socijalnoj politici, a potencijalno je i najvažniji problem današnjice. No, teško je odrediti točno značenje ovog koncepta jer je nejasan i višeznačan (Silver, 1994.; Atkinson, 1998.; Micklewright, 2002.; Poggi, 2003.; Rodgers, 1995.; Byrne, 1999. prema Šućur, 2004.) U United Nations Development Programme (Šućur i sur. 2006.) ističe se da je ovaj pojam potrebno promatrati kao „kišobran koncept“ što podrazumijeva da pokriva više aspekata te ga je teško precizno operacionalizirati. U Republici Hrvatskoj socijalna isključenost definirana je člankom 15. Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) kao „nemogućnost pojedinca da sudjeluje u običajnim aktivnostima društva kojemu pripada, zbog čimbenika koji su izvan njegove kontrole“. S druge strane Europska unija, koja je ujedno i zaslužna za popularizaciju ovog termina i intenzivnu integraciju u Hrvatsku socijalnu politiku, ovaj termin definira kao „proces koji gura pojedince na margine društva i sprječava ih da u potpunosti sudjeluju u društvu zbog osobnog siromaštva, nedostatka osnovnih kompetencija, šansi za cjeloživotno učenje ili zbog diskriminacije“. (Nacionalni plan, 2021.:5) Iz definicija se može osjetiti širina koncepta koja se odnosi na različite skupine. U strateškom planovima rizik od socijalne isključenosti se odnosi se na nekoliko kategorija: siromašni, etničke i seksualne manjine, obitelji u riziku, rizične dobne skupine, počinitelji/žrtve kaznenih djela, osobe nižeg obrazovanje, osobe slabijeg zdravlja i osobe s invaliditetom (Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine, 2021.). Prema podacima Eurostata (2023.) u Hrvatskoj za 2021. godinu zabilježeno 20,9% osoba koje su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, a u Europskoj uniji 21,7%. Brojke su visoke, zato se i strateški radi na smanjenju.

Cilj ovog završnog rada je objasniti koncept socijalne isključenosti, analizirati stanje u Hrvatskoj i Europskoj uniji. Također, dat će se pregled aktivnih mjera za smanjenje socijalne isključenosti na području Republike Hrvatske. U završnom dijelu rada povezat će se tema sa socijalnim radom.

2. Koncept socijalne isključenosti

U Europi je koncept socijalne isključenosti postao vrlo popularan, naročito posljednja dva desetljeća. Za to je zaslužna Europska unija, koja je ovaj pojam prvi put uvela u svoje dokumente 1988. godine. Danas je u uniji socijalna isključenost shvaćena kao proces u kojem su određeni pojedinci ili grupe gurnuti na društveni rub i spriječeni u potpunosti sudjelovati u zajednici zbog svog siromaštva, nedostatka osnovnih kompetencija ili kao rezultat diskriminacije. Kao takva, socijalna isključenost ih udaljava od posla, prihoda i obrazovnih mogućnosti, kao i od društvenih mreža i aktivnosti zajednice. Isključeni pojedinci imaju malo pristupa vlastima i organima odlučivanja te se na taj način često osjećaju nemoćnim i nesposobnim da preuzmu kontrolu nad odlukama koje utječu na njihov svakodnevni život (COM 2008. prema Eurostat Statistical Books, 2010.). Neki autori ističu kako je koncept socijalne isključenosti novi po nazivu, ali ne i po sadržaju. Nastanak ovog koncepta započinje u Francuskoj neposredno nakon socijalne krize nakon Drugog svjetskog rata. Snažnom pojavom socijalnih rizika poput siromaštva, nezaposlenosti, ovisnosti o državnim programima, razvijaju se koncepti potklase, novog siromaštva i socijalne isključenosti (Šućur, 1995.).

2.1. Povijesni okvir

U Europi se nakon Drugoga svjetskog rata sve više osjećala socijalna nesigurnost te se javljala sve veća potreba državne zaštite građana. Također, dolazi do povećanja trenda nezaposlenosti i samim time i siromaštva (Šućur, 1995.). U francuskom političkom i sociološkom iskazu koristio se izraz „isključeni“ koji se odnosio na siromašne pri čemu se 70-tih godina dvadesetog stoljeća proširuje značenje i važnost izraza „isključeni“. Sam termin „socijalna isključenost“ pripisuje se tadašnjem državnom tajniku za društvene poslove, Reneu Lenoiru koji proširuje termin isključenosti na određene skupine: „osobe s mentalnim i tjelesnim teškoćama, suicidalne osobe, starije osobe s invaliditetom, zlostavljana djeca, ovisnici o drogama, delinkventi, samohrani roditelji, problematična kućanstva, marginalne, asocijalne osobe i druge društveno neprilagođene skupine“, za koje se smatralo da čine jednu desetinu tadašnjeg francuskog društva (United Nations, 2016.:18). Sažetije rečeno, R. Leonir ističe da su

socijalno isključene osobe one koje ne mogu efektivno sudjelovati u ekonomskom, kulturnom i društvenom životu i koji su odbačeni zbog svojih osobina te oni koji su zbog svojih osobina otuđeni i udaljeni od ostatka društva (Škorić, 2015.). „Iz Francuske se rasprava o isključenosti vrlo brzo proširila i na ostale europske zemlje“ (Šućur, 1995.:224).

Socijalna isključenost važna je komponenta socijalne politike, samim time njezino suzbijanje je jedan njezinih od ciljeva. Savjet ministara za društvene poslove 1989. godine u tadašnjoj Europskoj zajednici, preteći Europske unije, usvojilo je rezoluciju za borbu protiv socijalne isključenosti, te za poticanje integracije i stvaranje takozvane Europe solidarnosti (Šućur, 1995.). Od te godine socijalna isključenost postaje neizostavni dio preambule Europske socijalne povelje, a izmijenjena Socijalna povelja iz 1996. uvodi pravo na zaštitu od siromaštva i socijalne isključenosti (Šućur, 2004.). Danas je Europska unija veliki zagovarač poticanja rješavanja ovog problema. Procesom europeizacije utječe i potiče države članice da osvijeste ovaj problem i krenu u rješavanje istog. Europska unija se u posljednja tri desetljeća zalaže za osnaživanje socijalne politike te je aktivna pri izdavanju dokumenata za suzbijanje socijalne isključenosti. Ona kao kreator politika i dokumenata upućuje države članice na postizanje promjena. Nužno je istaknuti Amsterdamski ugovor iz 1997. godine koji je na snagu stupio 1999. godine u kojem se vidi angažman Europske unije za izgradnju europske socijalne dimenzije i definicija mandata Europske unije za borbu protiv socijalne isključenosti putem politike zapošljavanja (Bežovan i sur., 2019.). Kao važnost za povijest socijalne isključenosti treba spomenuti i Lisabonski ugovor (iz 2000. godine) koji se „sadržajno usmjerio na modernizaciju europskog socijalnog modela, odnosnu na borbu protiv socijale isključenosti“ (Bežovan i sur., 2019.:67). Također, u tom ugovoru definiran je i okvir za koordiniranje zajedničkih ciljeva socijalne politike pod nazivom Open Method of Coordination – OMC to jest Metoda otvorene koordinacije - MOK. MOK je zamišljen kao proces planiranja i prilagođavanja politika i ciljeva važnih za EU (European Parlament, 2014). U području „socijalne MOK“ jedan od glavnih ciljeva je iskorjenjivanje siromaštva i socijalne isključenosti. Treba istaknuti i mrežu EAPN (Europska mreža za borbu protiv siromaštva) osnovanu 1990. godine. Cilj mreže je usmjeriti Europsku uniju na suzbijanje socijalne isključenosti te provođenje raznih aktivnosti usmjerenih na borbu

protiv istog. Mreža obuhvaća nacionalne, regionalne, lokalne mreže uključujući i civilna društva i europske organizacije (EAPN, 2023.). Hrvatska je također EAPN-ova članica još od 2014. godine. U njoj sudjeluje pet nevladinih organizacija (Udruga Pragma, Centar za socijalno-političke inicijative, Hrvatski Crveni križ – podružnica Zagreb, Katolička udruga „Kap dobrote” i Hrvatska mreža za beskućnike) (EAPN, 2014.).

2.2. Teorijski okvir

Saraceno (2001. prema Šućur, 2004.) zaključuje kako je socijalna isključenost shvaćenija kao diskurs nego kao koncept. Isključivanje se sastoji od dinamičkih, višedimenzionalnih procesa vođenih nejednakom moći odnosa koji uzajamno djeluju kroz četiri glavne dimenzije: ekonomsku, političku, društvenu i kulturnu i na različitim razinama uključujući pojedinca, kućanstvo, grupu, zajednicu, zemlju i globalne razine. To rezultira kontinuumom uključivanja/isključivanja kojeg karakterizira nejednaki pristup resursima, sposobnostima i pravima (Popay i sur., 2008. prema UN, 2016.). Sve više autora socijalnu isključenost shvaća kao neuspjeh u nekom određenom polju (Berghman, 1995., Berghman, 1997.; Vlemnickx i Berghman, 2001.; Choffé, 2001.; Alden i Thomas, 1998.; Saraceno, 2001. prema Šućur 2004.) kao primjerice: a) demokratsko-pravnom sustavu, koji se odnosi na građansku i civilnu jednakost s drugim građanima; b) radno-tržišnom sustavu, koji promiče ekonomsku integraciju, dakle pristup zaposlenju i materijalnim dobrima; c) sustavu socijalne dobrobiti, koji bi trebao osigurati korist od usluga socijalnog sustava; d) obiteljskom sustavu i sustavu lokalne zajednice, koji podrazumijeva širenje i osnaživanje socijalne mreže pojedinca. Socijalna isključenost determinirana je sinergijama ovih sustava, a posebna ugroza javlja se ako je osoba dugotrajno isključena i u više sustava. Neupitno je kako je socijalna isključenost veliki socijalni rizik, ali njezine uzroke možemo pronaći u drugim socijalnim rizicima kao što su dugotrajna nezaposlenost koja vodi prema siromaštvu, narušena obiteljska struktura koja dovodi do izostanka podrške i oslabljenja interpersonalne dimenzije, migracije i izoliranost koji doprinose siromaštvu i devijantnosti, višegodišnje korištenje socijalne pomoći i invaliditet koji vode u začarani krug. Jedan socijalni rizik vuče drugi, te se osobe i skupine nalaze u teško izlaznoj situaciji. Srž problema situacije socijalne isključenosti jest to da osoba

ne želi biti u toj poziciji, ali ju sputavaju čimbenici koji nisu u njezinoj moći niti pod njezinom kontrolom. Ključno je razumjeti izostanak dobrovoljnosti kod socijalne isključenosti. No, prema Barry (1998. prema Šućur 2004.) isključeni su oni pojedinci koji žele sudjelovati a ne mogu, ali i oni koji nemaju mogućnost sudjelovanja, bez obzira žele li to ili ne. Ovime treba raščlaniti termin nemogućnosti sudjelovanja i pružene prilike za tim i ni ne pružene prilike uopće. Da bi lakše razjasnili ovu sintagmu objasnit će se na primjeru. Za vrijeme predsjedničkih izbora, glasanje se održava u nekoj ustanovi uglavnom u središtu lokalne zajednice te je za pristup nužna osobna iskaznica. Osoba koja je odrasle dobi, siromašnija ili s uskom socijalnom mrežom, a živi udaljena od mjesta glasanja ne može doći, ali da ima sredstava ili snažnu socijalnu mrežu mogla bi jer bi joj pristup bio omogućen zbog posjedovanja osobne iskaznice. U ovom slučaju osoba ima ispunjene uvjete pristupanju glasanju ali iz drugih (okolinskih) razloga ne može sudjelovati. S druge strane, osoba koja je beskućnik, vrlo često nema osobnu iskaznicu koja je nužna da bi se moglo pristupiti glasanju na izborima. Oba slučaja su primjeri političke socijalne isključenosti. Martine Xiberras zaključuje kako socijalna isključenost može biti rezultat kidanja simboličkih, socijalnih, institucionalnih i ekonomskih spona koje integriraju pojedinca s društvom (Šućur 1995.)

U cjelini, istraživačke studije o socijalno isključenima usmjerene su na sljedeće socijalne kategorije: osobe s dugotrajnom nezaposlenošću, pojedince zaposlene u nesigurnim i nekvalificiranim poslovima (osobito starije radnike i one koji su nezaštićeni tržišnim pravilima), slabo plaćene i siromašne osobe, osobe koje ne posjeduju zemljište, nekvalificirane, nepismene, pojedince koji su prekinuli školovanje, mentalno i fizički hendikepirane i nesposobne, ovisnike, delinkvente, zatvorenike i osobe s kriminalnom prošlašću, roditelje samce, fizički i seksualno zlostavljanu djecu, pojedince odrasle u problematičnim obiteljima, mlade ljude bez radnog iskustva i bez kvalifikacija, djecu-radnike, žene, strance, izbjeglice, migrante, rasne, etničke i religijske manjine, pojedince lišene građanskih prava i socijalne pomoći, osobe koje trebaju, ali ne mogu dobiti socijalnu pomoć, stanovnike zapuštenih i "ozloglašanih" četvrti, osobe s razinom potrošnje ispod opstanka (gladni, beskućnici, četvrti svijet), pojedince čija je potrošnja, dokolica (i druga praksa) stigmatizirana kao devijantna, silazno mobilne, socijalno izolirane bez prijatelja ili obitelji (Šućur, 1995.:226).

Gledajući koncept socijalne isključenosti kroz prizmu paradigme, H. Silver razlikuje tri paradigme socijalne isključenosti (1994. prema Šućur, 1995.). Radi se o tri različite i kontradiktorne paradigme koje objašnjavaju uzroke i dimenzije isključenosti uzimajući u obzir specifične koncepcije društva. To su: paradigma solidarnosti, paradigma specijalizacije i paradigma monopola (Šućur, 1995.; Šućur, 2004.)

a) Paradigma solidarnosti

Ova paradigma oslanja se termin socijalne veze i koncepciju društva kao normativne i moralne pojave čiji članovi dijele vrijednosti. Isključenost se događa pri pucanju veze između pojedinca i društva to jest zakazivanjem solidarnosti. Shvaćanjem ove paradigme, razvijaju se dualističke kategorije kojima se siromašni, nezaposleni i pripadnici etničkih manjina definiraju kao "devijantni autsajderi" (Šućur, 1995.). Socijalni isključeni su oni koji ne mogu uspostaviti ili održati socijalnu mrežu te ih je nužno uključiti. Odgovornost je na državi da potakne uključivanje ali i na zajednici i na pojedincu.

b) Paradigma specijalizacije

U pogledu ove paradigme socijalna isključenost gledana je kao rezultat socijalne diferencijacije to jest podjele rada i odvajanja društvenih sfera (Šućur, 1995.). Glede ove paradigme društvo se shvaća kao mreža dobrovoljnih razmjena pojedinaca s vlastitim interesima. Grupe se stvaraju temeljem interesa. Na isključenost se gleda kao na posljedicu ekonomske sfere, socijalne diferencijacije i razdvajanja društvenih sfera djelovanja to jest specijalizacije, koje nisu prikladno razdvojene ili kada se koriste nedostatna pravila u određenoj sferi ili kada se postavljaju prepreke slobodnom kretanju između sfera. Sažetije rečeno uzrok isključenosti su prepreke dobrovoljnim razmjenama. Zadaća društva je ukloniti barijere a pojedinac treba izabrati najbolji ponuđeni izbor (Šućur, 2004.). Borba protiv socijalne isključenosti želi se postići putem rada.

c) Paradigma monopola

Paradigma monopola gleda na društvo kroz nametnuti piramidalni odnos moći i dominacije, a isključenost proizlazi iz međusobnog djelovanja klase, statusa i političke moći što dovodi do djelovanja monopola grupe nad drugima. „Moćne klasne i statusne

grupe, koje imaju svoje kulturne i socijalne identitete i institucije, putem socijalnog zatvaranja ograničavaju “autsajderima” pristup vrijednim resursima (dobri poslovi, naknade, obrazovanje, urbane lokacije, statusni obrasci potrošnje)“ (Šućur, 2004.:5). Ova paradigma ističe grupne razlike i nejednakost prilika. Borba protiv isključenosti ostvaruje se participacijom u zajednici te zagovaranjem jednakih prava.

2.3. Dimenzije socijalne isključenosti

Socijalna isključenost je višedimenzionalna pojava. Levitas i sur (2007.) ističu kako se znanstvenicima teško složiti oko univerzalnih dimenzija socijalne isključenosti. Europska unija vodi se Leakenskim indikatorima (2001.) koji prikazuju četiri dimenzije socijalne isključenosti: financijsko siromaštvo, tržište rada (zaposlenost), zdravlje i obrazovanje (Šućur, 2006). Bristolska matrica socijalne isključenosti (Bristol Social Exclusion Matrix) ili B-SEM sastoji se od 10 dimenzija. Tih deset dimenzija može se podijeliti u 3 velike skupine: materijalna, participacijska i kvaliteta života. U materijalnu skupinu pripadaju: materijalni/ekonomski resursi, pristup javnim i privatnim uslugama i društveni resursi. Participacijska skupina uključuje: ekonomsku participaciju, društvenu participaciju, kulturu i obrazovanje te političku i civilnu participaciju. Posljednja skupina odnosi se na kvalitetu života kojoj pripadaju dimenzije zdravlja, životnih uvjeta i kriminala (Levitas i sur. 2007.). S druge strane Šućur (2004.) nudi drugačiji prikaz dimenzija uz indikatore u Tablici 2.1.:

Tablica 2.1. *Dimenzije socijalne isključenosti:*

	Dimenzije:	Indikatori:
Distribucijske/materijalne	• Tržište rada	Dugotrajna nezaposlenost
	• Životne potreštine	Neadekvatan životni standard
	• Dohodak	Ispod linije siromaštva
	• Obrazovanje	Bez ikakvih kvalifikacija

	<ul style="list-style-type: none"> • Stambeni uvjeti 	Manje od sobe po osobi/bez kupatila ili wc
	<ul style="list-style-type: none"> • Rezidencijalno područje 	Loši životni uvjeti u kvartu i osjećaj nesigurnosti
	<ul style="list-style-type: none"> • Zdravlje 	Loše zdravstveno stanje
Relacijske/participativne	<ul style="list-style-type: none"> • Socijalne veze 	Nema bliskih prijatelja i ograničene šanse za kontakt s ljudima
	<ul style="list-style-type: none"> • Politička participacija 	Pesimizam glede političkog utjecaja i odsustvo interesa za politiku
	<ul style="list-style-type: none"> • Anomija 	Osjećaj usamljenosti i prekomplikiran život
	<ul style="list-style-type: none"> • Obiteljske mreže 	Samački život/raspad obitelji
Dugoročna perspektiva	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj životnih uvjeta u određenom periodu 	Stalno loši životni uvjeti u zadnjih nekoliko godina
Subjektivna perspektiva	<ul style="list-style-type: none"> • Subjektivna percepcija isključenosti 	Osobno zadovoljstvo mogućnošću participacije u društvenom životu / osjećaj isključenosti iz društva

(Izvor: Šućur: 2004.:7)

Ako pođemo od činjenice da je srž socijalne isključenosti slabljenje ili kidanje društvenih veza te da je multidimenzionalna, nekoga ćemo smatrati isključenim samo ako je isključen u više dimenzija te je nužno da je jedna dimenzija relacijska (Šućur, 2004.).

Razlikujemo nekoliko vrsta socijalne isključenosti: prava, stvarna i duboka (Šućur, 2004; Levitas i sur. 2007.). "Prava" socijalna isključenost kombinacija je objektivne i subjektivne dimenzije isključenosti, pri čemu bi objektivna trebala sadržavati dvije ili više distribucijskih dimenzija i barem jednu relacijsku dimenziju. Subjektivna dimenzija odnosi se na vlastitu percepciju uključenosti (Šućur, 2004.). "Stvarno" isključeni materijalno su deprivirani, oni imaju ograničene šanse za socijalnim učestvovanjem te se oni sami percipiraju kao socijalno neintegrirani. (Šućur, 2004.).

„Duboka“ isključenost odnosi se na isključenost na barem dvije dimenzije nepovoljnog položaja, što dovodi do negativnog utjecaja na kvalitetu života, dobrobit i buduće životne šanse (Levitas i sur. 2007.).

2.4. Srodni pojmovi: Siromaštvo i socijalna uključenost

a) Siromaštvo

Tema ovog rada je socijalna isključenost, a za razumijevanje tog koncepta nužno je razumjeti i pojam siromaštva, budući je to često spominjan i „miješan“ pojam kada je u pitanju socijalna isključenosti. Neki autori smatraju socijalnu isključenost novim nazivom za siromaštvo (Abrahamson, 1995. prema Šućur 2004.; Šućur, 2006.; Bežovan i sur. 2019.). Prema Škorić (2015.) socijalna isključenost je dopuna siromaštvu ali ne i sinonim. Prema terminologiji Europske unije siromaštvo je stanje kada su prihodi i resursi neadekvatni te onemogućuju životni standard koji se smatra prihvatljivim u društvu u kojem oni žive (Eurostat Statistical Books, 2010.). Proučavajući pojmove siromaštva i socijalne isključenosti autori su došli do zaključka da je razlika između ova dva pojma u obuhvatnosti, multidimenzionalnosti, relativnosti, djelovanju i dinamičkom karakteru (Atkinson, 1998.; Room, 1995., 1999.; Berghman, 1995., 1997.; Vleminckx i Berghman, 2001. prema Šućur 2006.) Kada se osobu smatra siromašnom, obično je se gleda kroz materijalni kontekst, a isključenost može biti na više razina jer osoba može biti isključena i iz obrazovanja ili iz socijalnih veza neovisno o svom materijalnom statusu. Isključenost je puno više od nedostatka materijalnih sredstava, zato je se i naziva višedimenzionalnom (Šućur, 2004.).

b) Socijalna uključenost

Socijalna uključenost je suprotan pojam te željeno postignuće svih političkih napora pri rješavanju socijalne isključenosti. „Socijalna uključenost je proces koji osigurava da oni koji su u opasnosti od siromaštva i socijalne isključenosti mogu dobiti priliku i sredstva potrebna da u potpunosti sudjeluju u političkom, društvenom i kulturnom životu i da imaju životni standard koji se smatra prihvatljivim za društvu u kojem žive. Na taj način osigurava im se veće sudjelovanje u donošenju odluka koje utječu na njihove živote, ali i bolji pristup njihovim osnovnim prava“ (Europska Komisija, 2003.:9 prema UN, 2016.:19)

3. Pregled podataka o riziku od siromaštva i socijalne isključenosti za Europsku uniju i Republiku Hrvatsku

Socijalna isključenost kao pojam je gotovo neizostavni dio svih dokumenata, planova i konvencija Europske unije, samim time i Republike Hrvatske. Da bi se lakše razumjela važnost ovog koncepta prikazat će se način njegova mjerenja i raširenost po Europi i Hrvatskoj. Podatci za socijalnu isključenost prikazani su uz siromaštvo, a istražuju se tako jer su vrlo povezani pojmovi. Metodologija izračuna podataka je po EU-SILC propisima (Statistics on Income and Living Conditions) (DZS, 2022.) Ovo istraživanje i izvještavanje je obavezno za sve države članice te bi se trebalo raditi jednom godišnje. Podatci koji se iznose govore o stanju države, o dohotku, socijalnoj isključenosti i siromaštvu. Podaci koji će u nastavku biti prikazani su dio službenih statističkih podataka koji predstavljaju sustavne načine mjerenja i praćenja socijalne isključenosti.

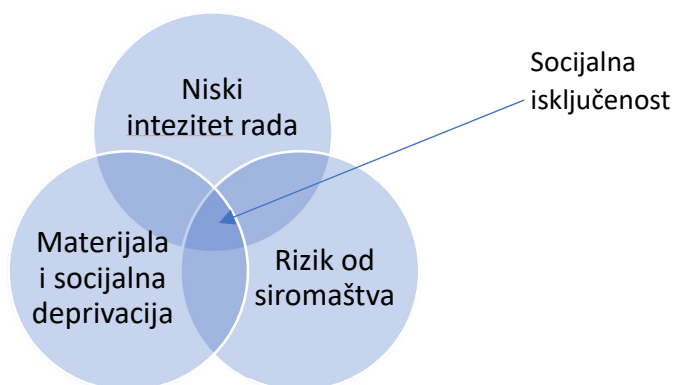
3.1. Mjerenje socijalne isključenosti

Strategija Europa 2030 strateški je dokument za desetogodišnje razdoblje kojim se postavljaju ciljevi na razini Europe koji bi unaprijedili samu uniju i države članice. Jedan od ciljeva se odnosi na socijalnu uključenost i siromaštvo, konkretno cilj je do 2030. smanjiti broj ljudi u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti za najmanje 15 milijuna (European Commission, 2021.). Socijalna isključenost sustavno se mjeri putem indikatora AROPE to jest broju osoba koje su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Indikator odgovora udjelu osoba koje su u riziku od siromaštva, ili žive u materijalnoj i socijalnoj deprivaciji ili žive u kućanstvu s vrlo niskim intenzitetom rada (Eurostat: Statistics Explained, 2021b.). Indikator AROPE je glavni pokazatelj za praćenje siromaštva i socijalne isključenosti u EU, a samim time primjenjuje se i u Hrvatskoj.

Dakle, u dokumentu Europa 2030 AROPE se mjerio kroz tri gore navedena pokazatelja, a mjeri se na sljedeći način. Stopa osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti je udio ljudi s dohotkom koji je manji od 60% medijana nacionalnog dohotka (Eurostat: Statistics Explained, 2021a.). Stopa materijalne i socijalne deprivacije odnosi se na udio ljudi koji si ne mogu priuštiti najmanje 7 do 13 unaprijed

određenih materijalnih stavki koje većina ljudi smatra potrebnima ili poželjnima za vođenje primjerenog života. Stavke su podijeljene u dvije kategorije: stavke povezane s pojedincem i stavke povezane s kućanstvom. Stavke povezane s pojedincem: posjedovanje internetske veze, zamjena dotrajale odjeće novom, posjedovanje dva para cipela koje dobro odgovaraju (uključujući par cipela za sve vremenske prilike), prilika da svaki član svaki tjedan potroši malu količinu novca na sebe, mogućnost da si članovi kućanstva priušte aktivnosti u slobodno vrijeme te mogućnost okupljanja s prijateljima/obitelji na piću/obroku barem jednom mjesečno. Stavke povezane s kućanstvom: sposobnost suočavanja s neočekivanim troškovima, mogućnost plaćanja jednodnevnog godišnjeg odmora izvan kuće, mogućnost suočavanja s posljedicama kašnjenja u plaćanju (hipoteke, najma, računa, rata i drugih dugova), mogućnost kupovanja obroka s mesom, piletinom, ribom ili vegetarijanskim ekvivalentom svaki drugi dan, mogućnost primjerenog održavanja doma, pristup automobilu/kombiju za osobnu upotrebu te mogućnost zamjena dotrajalog namještaja (Eurostat: Statistics Explained, 2021d). Kućanstva s niskim intenzitetom rada su ona u kojima žive osobe od 0-64 godine a čiji su nositelji osobe koje su nezaposlene ili povremeno rade ili rade na slabo plaćenim poslovima (izuzimaju se učenici, studenti i umirovljenici) tijekom godine rade manje ili jednako od 20% njihovog ukupnog radnog vremena. Intenzitet rada je omjer ukupnog broja mjeseci koji su radili radno sposobni članovi kućanstva i ukupnog broja mjeseci koje su mogli ostvariti u istom razdoblju (Eurostat: Statistics Explained, 2021c.). Rizik od siromaštva i socijalne isključenost je kombinacija tri varijable AROPE indikatora.

Dijagram 3.1. Prikaz dimenzija socijalne isključenosti po AROPE indikatoru:

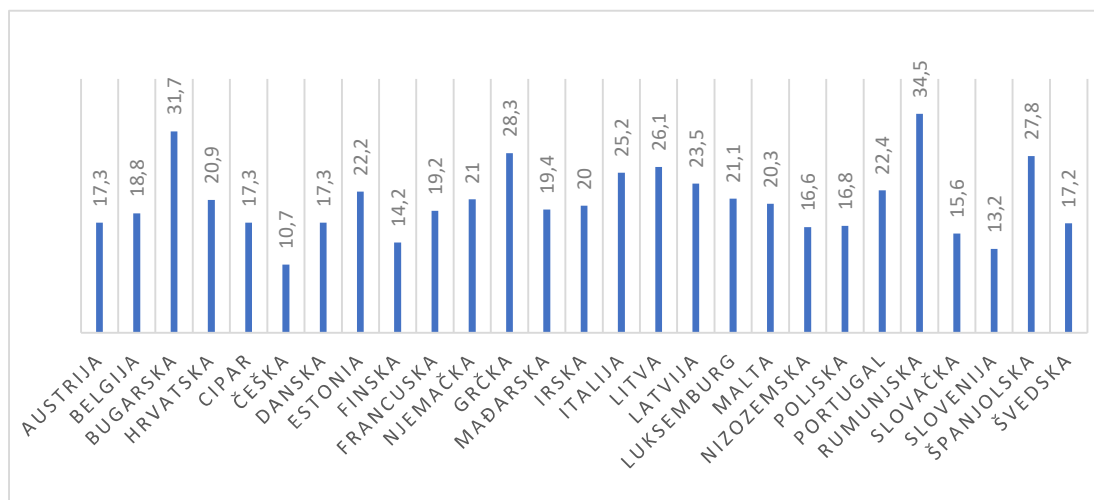

(Izvor: po uzoru UNDP, 2006.)

3.2. Europska unija

Kod analize podataka za Europsku uniju prikazat ćemo stanje pojedinih država. Podatci su iz baze Eurostata te se odnose na 2021. godinu, budući da za 2022. godinu tek nekolicina država ima objavljene podatke. Tablica 3.2 prikazuje broj (postotak) osoba koje su u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti.

Tablica 3.1 Broj osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u zemljama EU za 2021.godinu

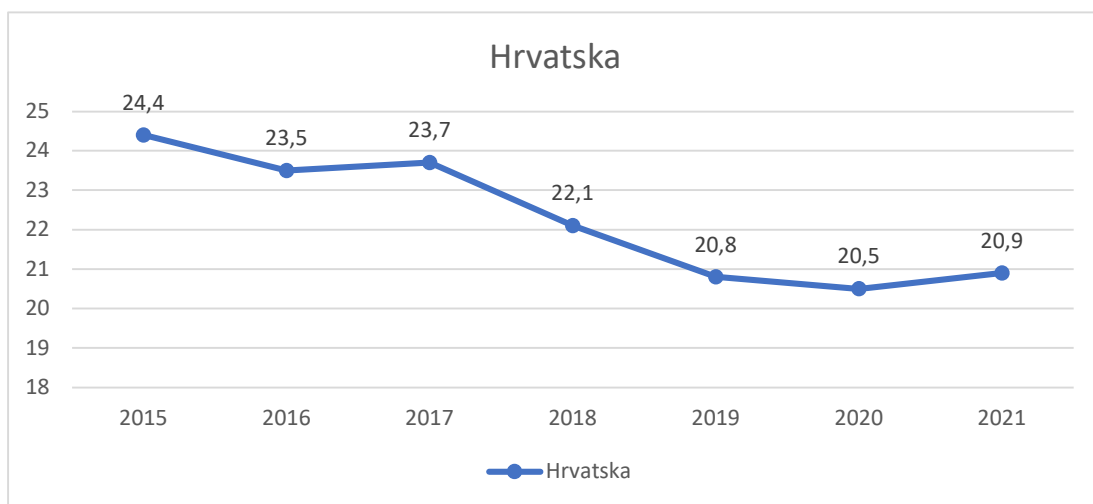
(Izvor: Eurostat, 2023.)

Na prikazanoj tablici može se vidjeti kako se uvelike ističu Rumunjska (34,5) i Bugarska (31,7%). Ti podatci govore kako je oko trećine stanovništva u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Ove države posljednjih nekoliko godina drže najvišu stopu siromaštva i socijalne isključenosti. U 2015. godini zabilježena je najviša stopa od 43,3% za Bugarsku i 44,5% za Rumunjsku, zaključeno s time vidi se napredak tih država u smanjenju stope rizika od siromaštva (Eurostat, 2023.). S druge strane, najniža stopa je u Češkoj (10,7%) i Sloveniji (13,2%). Češka unazad nekoliko godina ima najnižu stopu rizika od siromaštva, a , najlošiji rezultat imala je 2016. godine kada je rizik iznosilo 12,4%. Slovenija je dosta uznapredovala te se kroz godine izmjenjivala sa Slovačkom. Slovenija je najviši postotak imala 2015. godine kada je iznosio 17,7%, a od 2020. godine smanjila je rizik siromaštva za 1,1% (Eurostat, 2023.). Prosjek osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti za cjelokupnu EU u 2021. iznosi 21,7% (Eurostat, 2023.)

3.3. Hrvatska

Broj osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u Hrvatskoj za 2021. godinu iznosio je 20,9% (DZS, 2022.). Taj postotak u usporedbi s EU je niži od prosjeka. U sljedećoj tablici prikazat će se putanja kretanja broja osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti za Hrvatsku do 2015. do 2021. godine.

Tablica 3.2: Podatci o broju osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj u 2021.

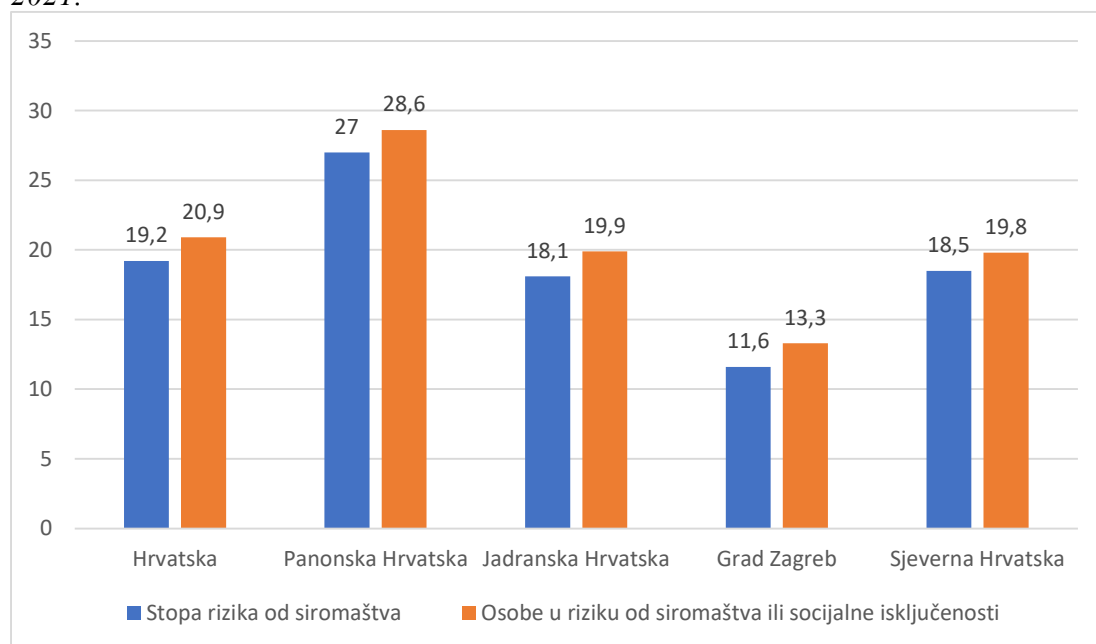
(Izvor: Eurostat, 2023.)

Prema dostupnim podacima možemo zaključiti o značajnom napretku Republike Hrvatske kroz posljednjih nekoliko godina. Iako ove godine imamo povećanje stope od 0,4 u odnosu na prethodnu godinu, svejedno se vidi veliki napredak i smanjenje stope rizika.

2021. godina obilježena je pandemijom COVID-19 koje je otežala izračun ovih podataka (DZS, 2022.) Podatci za Hrvatsku su dobiveni na temelju Ankete o dohotku stanovništva koja je također usklađena s EU-SILC-om. U toj anketi osnovni pokazatelj je stopa rizika od siromaštva koja je određena kao postotak osoba koji žive s dohotkom manjim od praga rizika od siromaštva. Ovom Anketom gleda se dohodovna vrijednost koje je ili nije ispod praga rizika od siromaštva te ne pokazuje koliko je osoba stvarno siromašno. Prag rizika iznosi 60% medijana ekvivalentnog raspoloživog dohotka po članu kućanstva, te je za 2021. godinu iznosio 36 461 kuna godišnje za jednočlanu obitelj (što iznosi 3 038 kn mjesečno), a za četveročlanu obitelj (dvoje odraslih i

dvoje djece do 14 godina) je iznosio 76 568 kuna za godinu odnosno 6 380 kn mjesečno (DZS,2022.). Stopa rizika od siromaštva za 2021. godinu iznosi 19,2%. Državni zavod za statistiku objavio je i regionalne podatke o stopi rizika od siromaštva i postotku osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Podatci su sljedeći:

Tablica 3.3: Regionalni prikaz o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj u 2021.

(Izvor: DZS,2022.)

Prema ovim podacima Hrvatska je podijeljena na četiri regije od kojih je u najvećem riziku od siromaštva Panonska Hrvatska gdje je stopa rizika od siromaštva 27,0 %, a broj osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti je 28,6%. Najnižu stope ima Grad Zagreb u kojemu stopa rizika od siromaštva iznosi 11,6% a broj osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti je 13,3% (DZS, 2022.). Iz ovih podataka je očita i dobro poznata nejednakost regionalne razvijenosti što je značajan problem Hrvatske, pa onda i socijalne politike. To je problem na koji ukazuje Europska unija, a koji i Hrvatska pokušava akceptirati te ga ublažiti donošenjem različitih mjera i dokumenata (Bežovan i sur. 2019.).

4. Mjere smanjenja socijalne isključenosti u Hrvatskoj

Kada je Republika Hrvatska ušla u EU 2013. godine, obvezala se je na donošenje Strategije regionalnog razvoja kao europeiziranog dokumenta kojim se postiže razvoj države i koji će pomoći razvoju i napretku same unije. U vrijeme ulaska u uniju aktualni europski strateški dokument bila je Europa 2020, stoga je Hrvatska razvila svoju Nacionalnu sedmogodišnju strategiju 2014-2020 koja je uključivala i ciljeve iz kategorije socijalne politike. U tom razdoblju iz područja smanjenja siromaštva i socijalne isključenosti Hrvatska je uspjela smanjiti broj osoba koje su izložene siromaštvu i socijalnoj isključenosti za 150 tisuća (Bežovan i sur. 2019.). Važno je naglasiti kako je sustavna borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti započela i prije samog ulaska u uniju, točnije 2007. godine kada je Vlada RH potpisala Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju (*Joint Inclusion Memorandum*) (Nacionalni plan, 2021.)

Aktualni europski strateški dokument za razvoj i napredak je Europa 2030, stoga Republika Hrvatska razvija svoju Nacionalnu razvojnu strategiju za razdoblje do 2030. godine (2021.). I ovim dokumentom Hrvatska prati i usklađuje svoje standarde s europskim te se razvija gospodarski i društveno shodno postavljenim ciljevima. Dokument služi kao temeljni akt prema kojem će se oblikovati i provoditi daljnje razvojne politike. Jedan od ciljeva odnosi se na siromaštvo, socijalnu isključenost i društvenu koheziju. Shodno tom cilju Vlada je detaljizirala plan napredovanja kroz dva akta strateškog planiranja: Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. i Akcijski plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2024. godine (NRS 2030, 2021.). Oba dokumenta će biti analizirana u nastavku teksta.

4.1. Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine

Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine je strateški dokument donesen za sedmogodišnje razdoblje, a nastao je kao rezultat razvojnog smjera „Jačanje otpornosti na krize“ i njegovog strateškog cilja „Zdrav, aktivan i kvalitetan život“ iz Nacionalne razvojne strategije za razdoblje

do 2030 (2021.). Glavni cilj ovog dokumenta je smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti te unaprjeđenje života osoba koje žive ili su u riziku od materijalne i socijalne deprivacije. Kao rezultat ovog Nacionalnog plana izradit će se dva Akcijska plana za razdoblje 2021-2024 i za razdoblje 2025-2027. Nadležnost nad ovim dokumentom ima Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (Nacionalni plan, 2021.)

Nacionalni plan navodi kako se unaprjeđenje i smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti planira provesti kroz socijalnu skrb, zdravstvenu zaštitu, odgoj i obrazovanje, mirovinski sustav, stambeno zbrinjavanje, regionalni razvoj i razvoj civilnog društva (Nacionalni plan, 2021.). Ti sustavi provode aktivnosti i prava kojima pokušavaju smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost. Sustav socijalne skrbi od esencijalne je važnosti za prevenciju i borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti jer je upravo taj sustav dužan zbrinuti i pomoći osobama da izađu iz začaranog kruga siromaštva. Ovaj sustav to pokušava ostvariti preko prava na zajamčenu minimalnu naknadu i svih drugih prava koja proizlaze iz njega (Nacionalni plan, 2021.). Nedostatci su ti što je zajamčena minimalna naknada vrlo niska i ne odgovara standardu RH, te kao takva ne dozvoljava izlazak iz začaranog kruga siromaštva. (Bežovan i sur. 2019). Zdravstveni sustav također je vrlo povezan s problemom siromaštva jer je dobro zdravlje važna predispozicija za rad, uključenost i kvalitetu života. Zdravstveni sustav želi pripomoći smanjenju siromaštva na način da poveća kvalitetu i dostupnost svojih usluga (Nacionalni plan, 2021.). Ova usmjerenja zdravstvenog sustava kreću se u dobrom smjeru jer istraživanja i analize potvrđuju veliku razliku između imućnijih i siromašnijih kod pristupa i kvalitete zdravstvenog sustava (UNDP, 2006, Šućur, 2007 prema Bežovan i sur. 2019), istraživanje su također pokazala kako osobe slabijeg imovinskog stanja češće i imaju slabije zdravstveno stanje i visoke izdatke na zdravstvo (Mastilica i Babić-Bosanac, 2002. prema Bežovan i sur., 2019.). Sustav odgoja i obrazovanja ponajviše bi trebao biti usmjeren na dječje siromaštvo i djecu s teškoćama u razvoju. Ovo programsko područje napore će usmjeriti u inkluzivne programe, dostupnost obrazovanja ranjivim skupinama, a posebno djeci u slabijem socioekonomskom stanju. Također, pridavat će se pažnja profesionalnom usavršavanju odgojitelja za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Učenicima čije su obitelji korisnici zajamčene minimalne naknade, novčane naknade

za nezaposlene branitelje osiguravaju se obrazovni materijali, a učenicima srednje škole ako su im obitelji korisnici zajamčene minimalne naknade (Nacionalni plan, 2021.). Ovim načinom omogućuju se materijali za rad najsiromašnijima, ali nisu akceptirana djeca slabijeg imovinskog statusa čije obitelji nisu zahvaćene zajamčenom minimalnom naknadom jer je njihov dohodak manji od uvjeta za zajamčenu minimalnu naknadu. Također, istraživanja ukazuju kako visokom obrazovanju češće pristupaju djeca čiji roditelji imaju viši socioekonomski status čime se dovodi u pitanje jednakost mogućnosti studiranja, što implicira da to područje zahtjeva također više pažnje (Cvitan i sur., 2011. prema Bežovan i sur. 2019.). Važno je istaknuti kako je obrazovanje, učenje novih vještina i znanja neodvojivo od smanjenja siromaštva i socijalne isključenosti te treba poticati i cjeloživotno obrazovanje kojim se olakšava zapošljavanje i socijalno uključivanje (UNDP, 2006.). Mirovinski sustav osigurava prava u slučaju starosti, invaliditeta ili smrti osiguranika koji je bio hranitelj. U sklopu ovog sustava uvodi se novina u vidu nacionalne naknade za starije osobe koja osigurava novčana davanja za osobe koje ne ostvaruju mirovinu, a stariji su od 65 godina. Treba dodati kako je novim Zakonom o mirovinskom osiguranju uvedena značajna promjena kod instituta obiteljske mirovine gdje se osobama starijima od 65 s niskim prihodom (mirovinom) dozvoljava korištenje dijela obiteljske mirovine (Nacionalni plan, 2021.). Taj institut je značajan za potpomaganje osobama u riziku od siromaštva te je pozitivna promjena u sustavu, ali nažalost nije zaživio. Autori Bađun i Urban (2021.) smatraju da je razlog tome neinformiranost onih koji bi imali pravo na takvu pomoć. Stambeno zbrinjavanje je gorući problem. Gradovi su dužni osigurati prenoćišta odnosno prihvatilišta za beskućnike, a lokalne zajednice krizne smještaje za obitelji s maloljetnom djecom, a također na razini lokalne zajednice postoje socijalni stanovi gdje se smještaju osobe koje nemaju riješeno stambeno pitanje i žive u dubokom siromaštvu. Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje provodi stambeni program te vodi mjere za stavljanje u funkciju slobodnih stanova koji u vlasništvu RH. Također Ministarstvo hrvatskih branitelja provodi postupak stambenog zbrinjavanja stradalih i dragovoljaca Domovinskog rata. Problem u ovom polju javlja se kod kvalitete uvjeta stanovanja na što će se mjere dokumenta Nacionalnog plana i usmjeriti (Nacionalni plan, 2021.). Popis stambenih prava za osobe koje su već u riziku od siromaštva je dugačak, ali loši uvjeti stanovanja

i nesigurnost stambenog pitanja dobar je razlog da se osobe koje još nisu u riziku smatra socijalno isključenima. Nepriuštivost vlastitog doma je jedan od razloga iseljavanja stanovništva, a Vlada uvodi poreze na kupnju prvog doma, čime pokazuje nezainteresiranost za ovo pitanje i borbu samo na papiru kad je stambeno zbrinjavanje u pitanju (Bežovan i sur. 2019.). Kada je riječ o regionalnom razvoju posebni naglasak se stavlja na potpomognuta područja gdje je veća koncentracija osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Hrvatska odgovara na taj problem pokušavajući izjednačiti regije tako što razvija planske dokumente za razvoj te ulaganjem u gospodarsku infrastrukturu (Nacionalni plan, 2021.). Nejednakim regionalnim razvojem dolazi do razvoja takozvanih lokalnih socijalnih država što stavlja u lošiji položaj siromašnije lokane zajednice i njihove stanovnike (Bežovan i sur. 2019). Budući da u siromašnijim regijama žive siromašniji ljudi, regija se ne razvija te ne može adekvatno socijalno pomoći svojim građanima. Posljednji sustav pomoću kojeg se želi iskorijeniti siromaštvo je civilno društvo koje je važan pokretač promjena, no njegova problematika povezana je s načinima financiranja koji je nesustavan i neredovit. Udruge civilnog društva češće su u urbanijim sredinama, što znači da slabije razvijena područja imaju manje socijalnih prilika i usluga a nerijetko i nekvalitetniju uslugu zbog nedostatka stručnog kadra. Iz tih razloga osigurana je sufinacijska podrška od strane Ureda za udruge (Nacionalni plan, 2021.). Ovo polje vrlo je bitno te mu treba posvetiti više pažnje. Utjecaj civilnog društva u socijalnoj politici javlja se kao ključan čimbenik za zadovoljenje rastućih društvenih potreba. Često su jedini glas marginaliziranih skupina, a njihov ključni problem nalazi se u kontinuiranom financiranju (Bežovan, 1995.; Despot- Lučanin i Coury, 1995.; Bežovan, 2004.; CERANEO 2015. prema Bežovan i Matančević, 2017.) s obzirom da su njihove aktivnosti najčešće projektno odnosno vremenski ograničene.

Prioriteti Nacionalnog plana odnose se na programska područja javne politike kojom će utjecati na suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti. Prioritet 1. „Doprinijeti smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti te kvaliteti življenja kroz koordinirani sustav potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti“ , za taj prioritet intervenirat će se s četiri posebna cilja (Nacionalni plan, 2021.).

1. Smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti ranjivih skupina
2. Prevencija i smanjenje dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti

3. Povećanje visine obiteljskih i najnižih mirovina
4. Unaprijediti životne prilike osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti

4.2 Akcijski plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021 do 2024

Akcijski plan je strateški dokument u kojem se navode mjere i načini postizanja ciljeva iz Nacionalnog plana borbe protiv siromaštva. Budući je kratkoročni dokument radi se za parcijalno razdoblje te će za cjelokupni dokument biti nužna izrada još jednog dokumenta za razdoblje od 2024. do 2027. godine. Mjere ovog dokumenta razradit će se na teret državnog proračuna i fondova Europske unije.

Mjere koje se planiraju provesti za prvi cilj Nacionalnog plana „Smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti ranjivih skupina“ provest će se nakon cjelokupne analize stanja te će se krenuti u povećanje primjerenosti socijalnih naknada i poboljšanje pokrivenosti najosjetljivijih skupina zdravstveno osiguranih osoba dopunskim zdravstvenim osiguranjem (Nacionalni plan 2021.). Analiza stanja provela bi se usklađivanjem postojećih baza podataka. Sveobuhvatnom analizom razvila bi se precizna geo-referentna baza podataka koja bi pružala informacije o prostornoj zahvaćenosti siromaštva i socijalne isključenosti ali i informacije o pružateljima socijalnih naknada i usluga koje će pomoći pri oblikovanju javnih politika (Akcijski plan, 2021.). Analiza je svakako prvi korak za utvrđivanje pravog stanja i startna pozicija za rješavanje problema. Visina zajamčene minimalne naknade kao najvažnijeg instituta države za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti povisila se na 132,72 eura (1000 kuna), a prije je osnovica iznosila 800 kuna. Iako se povećanje dogodilo u pitanje se dovodi dostatnost te naknade za izlaz iz kruga siromaštva, te primjerenost naknade za buduće godine. Poboljšanje pokrivenosti najosjetljivijih skupina dopunskim osiguranjem provest će se indeksacijom potrošačkih cijena i prosječne bruto plaće, a time će se uspostaviti realna granica siromaštva, te će se osobama slabijeg imovinskog stanja omogućiti dopunska zdravstvena zaštita na teret državnog proračuna (Akcijski plan, 2021). Socijalne naknade iz sustava socijalne zaštite će se informatizirati, a programi usmjereni na smanjenje materijalne deprivacije i socijalne isključenosti ranjivih skupina će se

razvijati (Nacionalni plan, 2021.). Informatizacija bi omogućila dvosmjernu razmjenu informacija između građana i jedinica lokalne samouprave, te bi korisnici dobili pristup o svim socijalnim davanjima (Akcijski plan, 2021.) Ova mjera doprinijela bi građanima, jer se utjecaj neinformiranosti mogao vidjeti na primjeru nacionalne naknade za starije. Problematika se javlja što osobe koje su vrlo siromašne često nemaju pristup internetu ili nemaju računalo uopće pa ova mjere neće zahvatiti i taj dio populacije. Također se ne spominje dio zaštite podataka o korisnicima, što bi mogao biti važan aspekt iz perspektive korisnika. Razvojem programa za smanjenje materijalne deprivacije i socijalne isključenosti osigurava se hrana i/ili osnovna materijalna pomoć te pružanje psihosocijalne usluge beskućnicima i osobama u siromaštvu (Akcijski plan, 2021.). Nadalje, doprinositi će se smanjenju siromaštva na regionalnoj i lokalnoj razini kroz ulaganje u infrastrukturu (obrazovanje, okoliš, promet, kulturu, gospodarstvo i tako dalje), osiguravati će se jednak pristup i sudjelovanje ranjivim skupinama u kulturi te će se raditi na unaprjeđenju medijske pismenosti. Ova mjera izravno potiče socijalno uključenje jer doprinosi stjecanju znanja, aktivnosti potrebnih za aktivno sudjelovanje i poboljšanje kvalitete života (Nacionalni plan, 2021.: Akcijski plan, 2021.). Ova mjera odnosi se na smanjenje socijalne isključenosti i podizanje kvalitete života za sve populacije. Poticat će se i daljnji razvoj volonterstva, kao i razvoj infrastrukture i provedba programa za braniteljsko-stradalničku populaciju iz Domovinskog rata u veteranskim centrima kroz pružanje stručne pomoći i provedbom specifičnih programa za uključenje ove zajednice. Posljednja mjera za ovaj cilj je podizanje kvalitete življenja putem psihosocijalnog osnaživanja hrvatskih branitelja i članova njihovih obitelji te civilnih stradalnika i njihovih obitelji (Nacionalni plan 2021.). Planirane mjere usmjerene su najviše na osnaživanje i razvoj programa, a nedostatak je nedovoljna materijalna pomoć koja je nužna za izlazak iz siromaštva.

Za drugi specifični cilj „Prevenције i smanjenja dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti“ provest će se sljedeće mjere: povećanje dostupnosti besplatnih obroka za djecu u osnovnim školama, povećanje dostupnosti odgoja i obrazovanja marginaliziranim i ranjivim skupinama koje su u lošijem socioekonomskom položaju. Povećanje dostupnosti odgoja uključuje sufinanciranje prijevoza, prehrane i nastavnih materijala za osnovnoškolce, te se ovime izjednačavaju mogućnosti djece u siromaštvu

i u riziku od socijalne isključenosti (Akcijski plan, 2021.). Nadalje, planira se unaprjeđenje integriranog pristupa skrbi za djecu u riziku koji će uključivati djelovanje zdravstvenog, odgojno-obrazovnog i socijalnog sustava koji bi promicao prava djece i povećanje dostupnost besplatnih programa usmjerenih socijalnom uključivanju djece i obitelji u riziku čime bi se osnažile i povećale osobne kompetencije i socijalne vještine te prevenirala socijalna isključenost (Nacionalni plan, 2021.: Akcijski plan, 2021.). Sve mjere usmjerene su ka rješavanju socijalne isključenosti i smanjenju razlika, no vrlo su usko ciljane budući da predviđaju ciljeve samo za osnovnoškolce. Iako je u Hrvatskoj obavezno samo osnovnoškolsko obrazovanje, samo s tim razinom obrazovanja osobe su teško zapošljive, stoga bi bilo poželjno proširiti mjere i na više razine obrazovanja.

Treći specifični cilj „Povećanje visine obiteljskih i najnižih mirovina“ ostvarit će se modifikacijom modela obiteljske mirovine i povećanjem donje razina prava iz mirovinskog osiguranja (Nacionalni plan 2021.). Prema novom Zakonu o mirovinskom osiguranju obiteljska mirovina se proširuje te se dozvoljava primanje iste uz osobnu mirovinu (NN, 119/2022). Kada govorimo o podizanju donje razine prava iz mirovinskog osiguranja, zapravo govorimo o institutu najniže mirovine, koju se planira povećati za 3%, kroz Akcijski plan 2021-2024 za 1.5% a u Akcijskom planu 2024.-2027. za još 1.5% (Akcijski plan, 2021.)

Posljednji specifični cilj „Unaprjeđenje životnih prilika osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti“ realizirat će se stvaranjem poticajnog okruženja za ostanak i poboljšanje životnih uvjeta za mlade i obitelji što uključuje rješavane stambenog pitanja (povećanje broja stanova, razvoj komunalne, socijalne i prometne infrastrukture) te rješavanjem stambenog pitanja stradalih i dragovoljaca iz Domovinskog rata koje će dovesti do podizanja kvalitete njihovog življenja (mjera će se postići davanjem stambenih kredita, financijskim potporama te osiguravanjem stambenih jedinica) (Nacionalni plan, 2021.: Akcijski plan, 2021.).

Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Akcijski plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2024. imaju za cilj smanjiti broj osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti i stopu rizika od siromaštva. Broj osoba u riziku od siromaštva

i socijalne isključenosti želi se smanjiti na manje od 15% do 2030. godine. Konkretizirano po godinama bi to trebalo izgledati na sljedeći način: 2021: 22,3%, 2022: 21,7%, 2023: 20,8%, 2024: 20,0% , 2025: 19,3%, 2026: 18,5% i 2027:17,8% (Nacionalni plan, 2021.). Trenutno 2023. godine te prema podacima za 2022. godinu broj osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti iznosi 19,9% (Eurostat, 2023.). Također pratit će se i stopa rizika od siromaštva koja će se pokušati smanjiti, konkretno po godinama: 2021: 17,6%, 2022: 17,2%, 2023: 16,8%, 2024: 16,4%, 2025: 16%, 2026: 15,5% i 2027: 15%(Nacionalni plan, 2021.) Za 2022. godinu stopa rizika od siromaštva je iznosila 18,2% (DZS, 2023.).

5. Povezanost socijalnog rada i socijalne isključenosti

Članak 3. Zakona o socijalnoj skrbi (NN, 18/22, 46/22, 119/22) navodi kako je socijalna skrb djelatnost čiji je cilj pružanje pomoći socijalno ugroženim osobama, kao i osobama u nepovoljnim pojedinačnim i obiteljskim odnosima te djeluje u svrhu unaprijeđena kvalitete života, poticanja promjena, osnaživanja korisnika radi njihovog aktivnog uključenja u život zajednice. Socijalna skrb prvenstveno se povezuje sa socijalnim radom, a socijalni radnici su zagovarači promjena te kao takvi pozvani su rješavati pitanje socijalne isključenosti. Paradigma solidarnosti socijalne isključenosti ističe ulogu socijalnih radnika koji u ime države moraju tražiti socijalno isključene da bi ih ponovno integrirali u društvo (Šućur, 2004.).

Socijalni radnici se obrazuju da budu senzibilizirani za potrebe ranjivih skupina ljudi, kako bi mogli prepoznati njihove potrebe te raditi u njihovu korist. Također, „niti jedna profesija nije svakodnevno zaokupljena problemom siromaštva kao profesija socijalnog rada“ (Družić-Ljubotina i Kletečki-Radović, 2011:9), a povezanost siromaštva i socijalne isključenosti je gotovo zadana i predstavlja ključno područje za profesiju socijalnog rada. te Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) osigurava novu uslugu za socijalno isključene osobe u vidu socijalnog mentorstva čija je ključna intencija prevencija i borba protiv socijalne isključenosti ranjivih skupina koji su korisnici sustava socijalne skrbi. Socijalno mentorstvo podrazumijeva suradnju između korisnika i mentora (stručnjaka) usmjerenu na osnaživanje korisnika, kako bi oni sami utjecali na svoj socijalni status, napredujući iz isključenosti u uključenost s ciljem jednostavnije integracije u društvo (Družić Ljubotina i sur., 2022.).

6. Zaključak

Socijalna isključenost je stanje u kojem pojedinac ne može ravnopravno sudjelovati u društvu zbog neke svoje karakteristike koja ga u tome onemogućuje. Koncept je dugo poznat u politici a službeno se koristi od 70- tih godina prošlog stoljeća. U početku se isključenost odnosila na siromašne, nezaposlene, osobe s problemima mentalnog zdravlja , osobe s invaliditetom, starije osobe, zlostavljanoj djecu, ovisnike, mlade s problemima u ponašanju, jednoroditeljske obitelji, a s vremenom se koncept širi i na druge skupine. U Europskoj uniji, samim time i u Hrvatskoj, socijalna isključenost se mjeri pomoću AROPE indikatora kojeg čine tri sastavnice: broj osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, broj osoba u materijalnoj i socijalnoj deprivaciji i broj osoba koje žive u kućanstvu s vrlo niskim intenzitetom rada. Socijalna isključenost često je povezana sa siromaštvom, a razlika između ta dva pojma je u višedimenzionalnosti socijalne isključenosti, dok siromaštvo prvenstveno označava materijalnu (financijsku) deprivaciju. Zahvaljujući inzistiranjima Europske unije Hrvatska bilježi trend pada siromaštva i socijalne isključenost te u narednim godina planira i dalje bilježiti pad. Iako je u 2021. godini broj osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti iznosio 20,9% već u 2022. godini iznosi 19,9% a plan je da do 2027. godine bude 17,8%.

Hrvatska kao socijalna i demokratska država trebala bi težiti iskorjenjivanju socijalne isključenosti. Ova problematika trebala bi biti prioritet i na svjetskoj razini jer bi se s time pokušalo ujednačiti društvo te stvoriti jednake prilike za sve što je u današnjem kapitalističkom svijetu zapravo nemoguća misija. Države i „više“ razine putem mjera, preporuka i politika bi trebali utjecati na to da stvore više od minimuma jednakih šansi za svoje građane. Da bi se mogli stvoriti takvi uvjeti nužno je istraživati ovo područje te uključiti same korisnike koje mjere politika već prepoznaju. Dubljim empirijskim istraživanjima bi se došlo i do efikasnijih rješenja koja bi bolje pomogla isključenim građanima.

7. Prilozi

Tablice:

Tablica 2.1. *Dimenzije socijalne isključenosti*: Stranica 7

Tablica 3.1. *Broj osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u zemljama EU za 2021.godinu*: Stranica 12

Tablica 3.2. *Podatci o broju osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj u 2021.*: Stranica 13

Tablica 3.3. *Regionalni prikaz o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj u 2021.*: Stranica 14

Dijagrami:

Dijagram 3.1. *Prikaz dimenzija socijalne isključenosti po AROPE indikatoru*: Stranica 11

Literatura:

1. Bađun, M. i Urban, I. (2021). Nacionalna naknada za starije osobe. *Osvrti instituta za javne financije*, 124, 1-7.
2. Bežovan, G., i Matančević, J. (2017). *Civilno društvo i pozitivne promjene*. Školska knjiga.
3. Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T., Zrinščak, S. (2019). *Socijalna politika Hrvatske*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu
4. Družić Ljubotina, O., i Kletečki Radović, M. (2011) Siromaštvo i socijalni rad: koliko je siromaštvo doista "tema" socijalnog rada?; *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (1), 5-29
5. Družić Ljubotina O., Karačić Š., Kletečki Radović M. i Mužek Bešen V., *Socijalno mentorstvo - vodič za stručnjake Hrvatskog Zavoda za socijalni rad*. Zagreb: Institut za razvoj tržišta i Hrvatska udruga socijalnih radnika.
6. Državni zavod za statistiku (2022). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021*. Preuzeto s: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29178> Posjećeno: 09.05.2023
7. Državni zavod za statistiku (2023). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2022*. Preuzeto s: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287> Posjećeno: 12.05.2023
8. EAPN (2014). *Croatian Anti-Poverty Network (Hrvatska mreža protiv siromaštva)*. Preuzeto s: <https://www.eapn.eu/eapn-croatia-hrvatska-mreza-protiv-siromastva-croatian-anti-poverty-network/> Posjećeno: (04.05.2023)
9. EAPN (2023). *Who we are*. Preuzeto s: <https://www.eapn.eu/who-we-are/what-is-eapn/> Posjećeno: (04.05.2023)
10. European Commission (2021). *A European Pillar of Social Rights Action Plan* Preuzeto s: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/> Posjećeno: 11.05.2023
11. European Parliament, (2014). *The Open Method of Coordination* Preuzeto s : <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-542142-Open-Method-of-Coordination-FINAL.pdf> Posjećeno: 10.05.2023

12. Eurostat: Statistical Books, (2010). *Combating poverty and social exclusion: A Statistical Portrait of the European Union 2010*. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5723553/KS-EP-09-001-EN.PDF.pdf/beb36abc-ff29-48a0-8518-32b64ad73ca5?t=1414775591000>
Posjećeno: 07.05.2021.
13. Eurostat: Statistics Explained (2021a). *Glossary: At-risk-of-poverty rate* Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At-risk-of-poverty_rate Posjećeno: 11.05.2023
14. Eurostat: Statistics Explained (2021b). *Glossary: At risk of poverty or social exclusion (AROPE)* Preuzeto s: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROPE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE)) Posjećeno: 11.05.2023
15. Eurostat: Statistics Explained (2021c). *Glossary: Persons living in households with low work intensity* Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Persons_living_in_households_with_low_work_intensity Posjećeno: 11.05.2023
16. Eurostat: Statistics Explained (2021d). *Glossary: Severe material and social deprivation rate (SMSD)* Preuzeto s: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_material_and_social_deprivation_rate_\(SMSD\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_material_and_social_deprivation_rate_(SMSD)) Posjećeno: 11.05.2023
17. Eurostat, (2023). *People at risk of poverty or social exclusion* Preuzeto s : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_01_10/default/table?lang=en (Posjećeno 20.04.2023)
18. *Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine* (2021). Zagreb: Hrvatski sabor.
19. *Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine.* (2021) Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike

20. *Akcijski plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2024. Godine.* (2021). Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
21. Svjetska banka (2013). *Inclusion Matters: The Foundation for Shared*
22. Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., Patsios, D. (2007). *The Multi-dimensional Analysis of Social Exclusion. Department for Communities and Local Government (DCLG).*
23. Šućur, Z. (1995). Koncept socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 3, 223-230
24. Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35(1-2), 45-60.
25. Šućur, Z., Matković, T., Štulhofer, A., Šverko, B., Bejaković, P., Papa, J., Pastuović, N., Škego, M., (2006). *Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost.* Zagreb: UNDP Croatia
26. Šućur, Z. (2006). Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 37 (3-4), 131-147
27. Škorić, J. (2015). Socijalna isključenost kao socijalni problem. U Z. Kuburić, P. Milenković, A. Zotova (ur.), *Socijalni problemi krivice* (str: 239-258) Novi Sad: CEIR i Filozofski fakultet Novi Sad
28. United Nations (2016). *Identifying social inclusion and exclusion* Posjećeno 3.5.2023 Preuzeto s: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/chapter1.pdf>
29. Zakon o mirovinskom osiguranju. *Narodne novine*, br. NN 119/22)
30. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. NN 18/22, 46/22, 119/22